

Wizje gospodarki dobrze urządzonej

Pamięci Profesora Leszka Gilejki

Juliusz Gardawski

**Wizje gospodarki
dobrze urządzonej**

Od „Robotników 1986”
do polskich i niemieckich
młodych prekariuszy 2016-2017

Recenzje:

prof. dr hab. *Jacek Sroka*

dr hab., prof. ucz. *Paweł Ruszkowski*, Collegium Civitas

Redaktor prowadząca:

Hanna Raciborska

Redakcja:

Cecylia Zielińska

Korekta:

Mirosława Onopiuk

Projekt okładki:

Katarzyna Juras

Na okładce wykorzystano zdjęcie: *Claraveritas, Workers make roof construction of new stadium*, Adobe Stock 41038981

Omawiane w publikacji badania powstały w ramach finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki oraz Deutsche Forschungsgemeinschaft projektu PREWORK („Młodzi pracownicy prekaryjni w Polsce i Niemczech; socjologiczne studium porównawcze warunków pracy i życia, świadomości społecznej i aktywności obywatelskiej”),

nr umowy NCN: UMO-2014/15/G/Hs4/04476, DFG:TR1378/1-1

Copyright © 2021 by Wydawnictwo Naukowe Scholar Sp. z o.o.

ISBN 978-83-66470-31-6

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.

ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa

tel. 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91

dział handlowy: jak wyżej, w. 108

e-mail: info@scholar.com.pl

www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze

Skład i łamanie: WN Scholar (*Jerzy Łazarzski*)

Printed in Poland

SPIS TREŚCI

Od autora	11
Wstęp	13
A. Wizje gospodarki dobrze urządzonej	
jako przedmiot badań: wybrane pojęcia i teorie	13
a. Świadomość społeczna. Świadomość ekonomiczna	13
b. Kultura ekonomiczna. Wizje gospodarki. Wartości	15
c. Dysonanse. Habitusy	20
B. Struktura społeczna a wizje gospodarki dobrze urządzonej	23
a. Perspektywy klasowe	25
a1. Segmentacje młodzieżowego rynku pracy: zawód czy forma zatrudnienia?	37
b. Tożsamości grupowe, społeczeństwo zindywidualizowane: przyczynki do koncepcji prekariatu	44
C. Status właścicielsko-pracowniczy	49
a. Korelacje ze zmiennymi społeczno-demograficznymi	51
a1. Wiek	51
a2. Wykształcenie	52
b. Modele regresji	54
Zakończenie	55

CZĘŚĆ I

BADANIA WIZJI GOSPODARKI DOBRCZE URZĄDZONEJ W LATACH 1980–2011

Rozdział 1. Badania wizji gospodarki dobrze urządzonej prowadzone w ostatniej dekadzie autorytarnego socjalizmu i u progu transformacji	61
1.1. Badania „Polacy” 1980–1988	
organizowane przez Władysława Adamskiego	63

1.2. Badania korzystające z dychotomicznego modelu wizji gospodarki dobrze urządzonej	70
1.3. Etapy badań wizji gospodarki dobrze urządzonej prowadzone przez zespoły z SGPiS/SGH	72
1.4. Badania SGPiS/SGH w latach 1986–1990.....	75
1.4.1. Samorządność pracownicza i deproletaryzacja polskiej klasy robotniczej	79
1.4.2. Stosunek do zasad rynkowych a podziały organizacyjne załóg przedsiębiorstw w badaniach z lat 80.	80
Rozdział 2. Badania serii „Robotnicy” 1991–1995	84
Uwaga o metodzie	90
2.1. „Robotnicy 1991”.....	91
Struktura wizji gospodarki dobrze urządzonej	91
2.1.1. Analiza kluczowych zasad dla trzech wizji	94
2.1.2. Wizja „umiarkowanie modernizacyjna” („narodowa bezpieczna gospodarka rynkowa”).....	94
Znaczenie zasady samodzielności i ostrej konkurencji między przedsiębiorstwami w badaniach „Robotnicy 1991”	100
2.1.3. Wizja „tradycyjalna” (egalitarno-etatystyczna).....	102
Znaczenie zasady egalitaryzmu w badaniach „Robotnicy 1991”	104
2.1.4. Wizja „liberalna”	105
Znaczenie zasad „dopuszczenia bezrobocia” i „sprzedawania przedsiębiorstw państwowych kapitałowi zagranicznemu bez ograniczeń” w badaniach „Robotnicy 1991”.....	105
2.1.5. Korelacje trzech wizji ze zmiennymi ekonomiczno-zawodowymi i społeczno-demograficznymi	106
2.1.6. Zakończenie: późniejsze zmiany wizji gospodarki dobrze urządzonej	107
Rozdział 3. Badania zespołu SGH z drugiej połowy lat 1990.	110
3.1. Badania „Postawy wobec prywatyzacji 1998”.....	110
Znaczenie zasady konkurencji między przedsiębiorstwami w badaniach „Postawy wobec prywatyzacji 1998”	113
3.2. Badania „Pracodawcy i pracownicy firm prywatnych 1999”	114
3.3. Indywidualizacja i instrumentalizacja postaw pracowniczych w latach 90.: stosunek do mechanizmów rynkowych	119

Rozdział 4. Badania zespołu SGH w latach 2000.	123
4.1. Badania „Świadomość ekonomiczna Polaków i jej korelaty 2003”	127
Znaczenie zasady pełnej samodzielności przedsiębiorstw i ostrej konkurencji między nimi w badaniach „Świadomość ekonomiczna Polaków i jej korelaty 2003”	129
4.2. Badania „Polacy pracujący 2007”	130
Znaczenie zasady konkurencji między przedsiębiorstwami w badaniach „Polacy pracujący 2007”	133
4.3. Badania „Przedsiębiorcy prywatni 2011”	135
Znaczenie zasady konkurencji między samodzielnymi przedsiębiorstwami w badaniach „Przedsiębiorcy prywatni 2011”	140
4.4. Typologia wizji gospodarki dobrze urządzonej na podstawie badań SGH i główna hipoteza badawcza	143
 Rozdział 5. Uwagi o badaniach świadomości ekonomicznej w Niemczech	 146
5.1. Niemiecka kultura ekonomiczna i jej polityczno-ekonomiczny kontekst	146
5.2. Wyniki wybranych badań prowadzonych w Niemczech	149

CZĘŚĆ II

WIZJE GOSPODARKI DOBRZE URZĄDZONEJ U MŁODZIEŻY POLSKIEJ I NIEMIECKIEJ

Wstęp	155
1. Wskaźnik gospodarki dobrze urządzonej w badaniach młodzieży obydwu krajów a wskaźniki wcześniejsze	156
 Rozdział 6. Wizje gospodarki dobrze urządzonej w świadomości ekonomicznej młodzieży polskiej. Badania „Młodzież-PI'16”	 159
6.1. Hierarchia poparcia zasad wskaźnika	159
6.2. Korelacje zasad wskaźnika	164
6.3. Wizje gospodarki dobrze urządzonej w analizie klastrowej	166
6.4. Wizje gospodarki dobrze urządzonej w analizie czynnikowej	170
6.4.1. Analiza czynnikowa – uwagi wstępne	170
6.4.2. Wyniki analizy czynnikowej	171

6.4.3. Wizja pierwsza, dominująca: „antyliberalna bezpieczna gospodarka korporacyjna” („antyliberalizm”) i wizja piąta: „antyliberalizm, etatyzm, egalitaryzm” („etatyzm–egalitaryzm”)	180
6.4.4. Wizja druga: „protekcjonistyczna gospodarka rozwojowa” („protekcjonizm”)	183
Znaczenie zasady konkurencji w badaniach polskiej młodzieży pracującej	185
6.4.5. Wizja trzecia: „anarcholiberalizm”	188
6.4.6. Wizja czwarta: „liberalizm otwarty”	190
6.4.7. Uwaga na marginesie. Trzy wizje w skróconym wariantcie analizy czynnikowej	191
6.5. Społeczno-ekonomiczne charakterystyki zwolenników wizji	193
6.5.1. Frakcje reprezentantów wizji gospodarki dobrze urządzonej i ich charakterystyki	204
6.5.2. Frakcje reprezentantów wizji a grupy ekonomiczno-zawodowe	209
6.6. Wizje ekonomiczne a grupy właścicielsko-pracownicze z uwzględnieniem prekariatu	212
6.6.1. Aspiracje właścicielsko-pracownicze a praca w warunkach prekaryjnych. Problem elastyczności	217
6.7. Wybory polityczne i ideologiczne a frakcje reprezentantów wizji	222

Rozdział 7. Wizje gospodarki dobrze urządzonej w świadomości ekonomicznej młodzieży niemieckiej.

Badania „Młodzież-De’17”	229
7.1. Hierarchia poparcia zasad wskaźnika	229
7.2. Korelacje zasad wskaźnika	233
7.3. Wizje gospodarki dobrze urządzonej w analizie klastrowej	236
7.4. Wizje gospodarki dobrze urządzonej w analizie czynnikowej	240
7.4.1. Wizja pierwsza: „antyliberalna gospodarka korporacyjno-etatystyczna” i wizja piąta „antyliberalna gospodarka partycypacyjna”	244
Znaczenie zasady „etatyzmu” w badaniach niemieckiej młodzieży pracującej	246
7.4.2. Wizja druga: „liberalizm indywidualistyczny”	247
7.4.3. Wizja trzecia: „rozwojowa gospodarka neoliberalna”	248

Znaczenie zasad „konkurencji” i „budżetowego wspierania rozwoju technologii” w badaniach niemieckiej młodzieży pracującej	249
7.4.4. Wizja czwarta: „liberalizm otwarty”	249
7.4.5. Frakcje reprezentantów wizji gospodarki dobrze zarządzanej i ich demograficzne, społeczne, ekonomiczne charakterystyki	250
7.5. Wizje ekonomiczne a grupy właścicielsko-pracownicze z uwzględnieniem prekariatu	254
7.5.1. Aspiracje właścicielsko-pracownicze a praca w warunkach prekaryjnych	257
Rozdział 8. Porównanie wizji gospodarki dobrze zarządzanej u młodzieży polskiej i niemieckiej: „materializm” kontra „postmaterializm”	259

CZĘŚĆ III

KAPITAŁ SPOŁECZNY I NAPIĘCIA SPOŁECZNE U MŁODZIEŻY POLSKIEJ JAKO KORELATY WIZJI GOSPODARKI DOBRZE URZĄDZONEJ

Rozdział 9. Kapitał społeczny	271
9.1. Wstęp	271
9.2. Badania kapitału społecznego i zaufania	277
9.2.1. Wskaźniki	277
9.2.2. Wyniki badań zaufania w społeczeństwie polskim	278
9.2.3. Kapitał społeczny w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw (badania z lat 2011–2013)	280
9.3. Zaufanie w badaniach „Młodzież-PI’16”	283
9.3.1. Wskaźniki zaufania a zróżnicowania społeczno-demograficzne	284
9.3.2. Wizje gospodarki dobrze zarządzanej a wskaźniki zaufania	290
9.4. Rozkład wskaźników zaufania u młodzieży polskiej i młodzieży niemieckiej	293
Rozdział 10. Aktywność społeczna polskiej młodzieży pracującej	294
10.1. Wskaźnik aktywności społecznej	294
10.2. Aktywność społeczna a wizje gospodarki dobrze zarządzanej	298

Rozdział 11. Napięcia społeczne	301
11.1. Wstęp	301
11.2. Badania „Młodzież-Pl’16”	304
11.3. Ideologiczna oś napięć społecznych	309
11.3.1. Dziedzictwo komunistycznej przeszłości	309
11.3.2. Przekaz Radia Maryja	309
11.3.3. Alienacja władzy	310
11.4. Ekonomiczna oś napięć społecznych	311
11.5. Napięcia społeczne a frakcje reprezentantów wizji gospodarki dobrej zarządzanej	311
11.5.1. Obraz struktury społecznej a napięcia społeczne	313
11.6. Napięcia społeczne w oczach młodych pracujących Polaków i Niemców	314
Rozdział 12. Podsumowanie: wizje gospodarki dobrze zarządzanej w badaniach polskiej młodzieży pracującej	317
12.1. Wstęp	317
12.2. Wizje gospodarki dobrze zarządzanej i ich korelaty	319
12.2.1. „Protekcjonistyczna gospodarka rozwojowa” („protekcjonizm”)	323
12.2.2. „Antyliberalna bezpieczna gospodarka korporacyjna” („antyliberalizm”)	325
12.2.3. „Anarcholiberalizm”	326
12.2.4. „Liberalizm otwarty”	328
12.3. Zakończenie. Zarys struktury klasowej młodzieży pracującej	329
 A comparison of the visions of a well-ordered economy among German and Polish youth: ‘materialism’ versus ‘post-materialism’	
Summary	341
Bibliografia	355
Indeks nazwisk	367